

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'SİNİN TANITIMINDA FOLKLORUN KULLANIMI (1920-1960)*

Use of Folklore in the Promotion of Turkey in the Republican Period (1920-1960)

Doç. Dr. İbrahim ERDAL**

ÖZ

Sergi, festival veya ulusal günler adıyla düzenlenen etkinlikler, bir ürünün veya bir kültürün tanıtılması ve ticari açıdan değerlendirilmesi amacıyla yapılan organizasyonlardır. Dünyada ilki 1851 yılında Londra'da olmak üzere sonrasında Viyana ve Paris gibi önemli Avrupa başkentlerinde düzenlenen bu sergi ve festival-lerde her ülke, sahip olduğu kültürel unsurları, ekonomik gelişmelerini gösteren sembolik ürünleri ve endüstriyel imalatları sergilemeyi tercih etmiştir. Osmanlı Devleti bu organizasyonlara hammadde ürünlerinin ticari tanıtımı ve diplomatik kazanım amacıyla katılım göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti de 1925 yılından itibaren bu organizasyonlara önem vermiştir. Sergi ve festivallere katılım, bir yandan devlet bürokrasisinde iktisadi pazarlama, turizm faaliyeti çerçevesinde değerlendirilirken diğer yandan da Avrupa'da etkili olan oryantalist bakış açısına karşı Batılı Türkiye'nin tanıtımı amacına dönüşmüştür. Bu bağlamda katılım sağlanan sanat, müzik, ekonomi ve diğer etkinliklerde "Modern Türkiye" vurgusuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ancak konuyla ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda bu tür faaliyetlerin sadece ticaret ve turizm odaklı olduğu ve sergilerde kullanılan kültürel unsurların da bu sebeple turistik tanıtım amaçlı kullanıldığına değinilmiştir. Hâlbuki süreç içerisinde düzenlenen organizasyonlarda kullanılan kültürel unsurların, ülkelerin kadim kültürlerini sergilemek amacıyla da kullanılmış olduğu dikkatlerden kaçmıştır. Bu makalede Atatürk, İnönü ve Menderes dönemleri olmak üzere üç dönemde yapılan tanıtım faaliyetleri incelenmiştir. Üç dönem için de katılım sağlanan sergilerde ve "Türk Haftası" etkinliklerinde kullanılan kültürel unsurların hangi bakış açısına göre tercih edildiği, seçilen kültürel unsurlarla verilmek istenen mesajın ne olduğu gibi sorulara yanıt aranırken bahsi geçen organizasyonların her dönem için ekonomik, turistik ve ideolojik açıdan önemi tartışılmıştır. Bu üç dönemde İktisat, Millî Eğitim ve Turizm Bakanlıkları bünyesinde duygusal ve sezgisel olarak yürütüldüğü için kurumsal ve kavramsal kargaşaya sebep olan bu faaliyetler, 1971 yılına kadar Turizm Bakanlığı bünyesinde bulunan, Kültür İşleri Genel Müdürlüğü'nün Kültür Bakanlığı'na dönüştürülmesiyle kurumsallaşarak devlet politikası hâline gelmiştir. Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Adnan Menderes dönemlerinde katılım sağlanan uluslararası sergi, festival ve "Türk Haftası" olarak adlandırılan etkinliklerde kullanılan kültürel unsurların temsil amaçlarının farklı bağlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Atatürk döneminde ürünler modernize edilerek Batılı medeniyet vurgusu yapılmıştır. İnönü döneminde ise Türk kültürünün geçmişe dayanan zenginliği ile Anadolu'daki kültürler arası birlikteliğine dikkat çekilmek istenmiş, son olarak Menderes döneminde de Anadolu coğrafyasındaki kültürel çeşitliliği öne çıkarılarak her bölgeden halk oyunları ekipleri organizasyonlarda yer almaya başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne sergi ve festival-lerde kullanılan kültür unsurlarının tarım ve sanayi ürünleri ve ideolojik yaklaşımlardan sıyrılarak el işleme, dokuma gibi kültürel sembollerin yoğun olduğu ürünlere ve Karagöz tasviri gibi geleneksel Türk halk tiyatrosuna ait eserlere yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Türk kültürü, tanıtım, sergi, festival, folklor.

ABSTRACT

The aim of an event that takes the form of an exhibition, festival or national day is typically for the promotion or commercial utilization of a product or culture. In these exhibitions and festivals, the first of which was held in London in 1851 and later in major European capitals such as Vienna and Paris, each country favored exhibiting its own cultural elements as well as symbolic products showing their economic development and industrial achievements. The Ottoman State participated in these events for the commercial promotion of its raw materials as well as for diplomatic gain. From 1925 onwards, the Republic of Turkey set equal store by these events. While, on the one hand, Turkey's participation in exhibitions and festivals was gauged within the framework of economic marketing and tourism activities by the state bureaucracy, on the other, it became a way of promoting a western Turkey as opposed to the orientalist perspective of the country

* Geliş tarihi: 06 Kasım 2020 - Kabul tarihi: 04 Mart 2021
Erdal, İbrahim. "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin Tanıtımında Kültürel Unsurların Kullanımı" *Millî Folklor* 129 (Bahar 2021): 149-161

** Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yozgat/Türkiye,
erdal_ibrahim@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-1037-4343.

still prevalent in Europe. In this context, participation from the arts, music, the economy and other activities was used as a way to spotlight "Modern Turkey." However, research on this subject indicates that such activities focused solely on trade and tourism, and for this reason, the cultural elements of these exhibitions were chosen to be used for touristic promotion. Nevertheless, the fact that the cultural elements used in the organizations were also used as a way to exhibit the ancient cultures of the countries, was overlooked. This article examines the promotional activities carried out over three periods, as those of Atatürk, İnönü and Menderes. It seeks to understand which point of view was preferred in the selection of the cultural elements used in exhibitions and "Turkish Week" events, and what message they wanted to convey with the cultural elements they chose. Likewise, the study discusses the economic, touristic and ideological importance of the events, during each of the three periods. These activities, which caused institutional and conceptual turmoil in these three periods, as they were carried out emotionally and intuitively in the Ministries of Economy, National Education and Tourism, became the state policy through institutionalization with the transformation of the General Directorate of Cultural Affairs, which was under the Ministry of Tourism until 1971, into the Ministry of Culture. As a result, in the days of Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü and Adnan Menderes it can be seen that the representational purposes of the cultural elements that formed part of the international exhibitions, festivals and events that were called the "Turkish Week," were used in different contexts. During the Atatürk period, there was an emphasis on western civilization through the modernization of products. During the time of İnönü, the aim was to draw attention to the richness of Turkish culture based on its past and the intercultural unity of Anatolia; while, during the Menderes period, teams of folk dancers from every region began to participate in events that emphasized Anatolia's cultural diversity. It can be seen that since the founding of the republic, by avoiding agricultural and industrial products as well as ideological approaches, the cultural elements on which these exhibitions and festivals have focused are items with heavy cultural symbolism, such as handicrafts and woven products, and traditional Turkish folk theater, such as the depiction of Karagöz.

Key Words

Turkish culture, promotion, exhibition, festival, folklore.

Giriş

Avrupa ülkelerinin, sanayilerinde yaşanan gelişmeyle üretim fazlası ürünleri tanıtmak, pazarlamak amacıyla düzenlemeye başladıkları sergi ve festivaller bir süre sonra uluslararası bir organizasyona dönüşmüştür. Bu tür sergi faaliyetleri, yerel ölçekte kırsal pazar yerleri ve ticari limanlar etrafında yapılmaktayken önemli ticaret şehirlerinde uluslararası iştiraklerin, şirketlerin ve devlet erkânının katılımının da olduğu bir tanıtım faaliyeti özelliğini kazanmıştır. 19. yüzyılın ortalarında başlayan bu faaliyetler, 20. yüzyılın başlarından itibaren ülkelerin kültürel varlıklarının tanıtıldığı, medeniyetlerine ait ürünlerinin sergilendiği bir kültür platformu hâline gelmiştir. Mimariden müziğe, tarımdan sanayiye, giyimden gıdaya, 20. yüzyılın ortalarından itibaren de masallara, hikâyelere, görsel sanatlara ve bunlarla ilgili kahramanlarına kadar ülkelerin ürünlerinin ve kültür varlıklarının tanıtıldığı bir platforma dönüşmüştür. Ülkelerin başlangıçta sanayi ve teknolojiye üstünlüklerini ifade ettikleri ve ürünlerini pazarladıkları bu sergi ve festivaller günümüze kadar kültürel unsurların ön plana çıktığı kadim kültürün değerli parçalarının sergilendiği bir organizasyon olmuştur. Uluslararası olan bu faaliyetler aynı zamanda etnografik ve folklorik ürünlerin de önemini arttırmıştır. Mesela Türkiye, yurt dışında "Türk Haftası" adı altında yapılan etkinlikler ile sahip olduğu kültürel unsurları sergilemiştir.

Arşiv belgelerinde Atatürk döneminde yurt dışı sergilerde kullanılan kültürel unsurların turizm ve ticaret amacıyla sergilendiği tespit edilmiştir. Yine özellikle New York Sergisi'nde Türk Sitesinin mimarı olan Sedat Hakkı Eldem'in eserinde de bu husus dikkat çekmektedir. Eldem eserinde Türkiye'nin tanıtımı bağlamında sergi üzerine yapılan eleştirileri de aktarmıştır (Eldem 1939). Bununla birlikte dönemin gazetesinde yazılan haber ve köşe yazılarında da bu konu turizm ve ticaret ekseninde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin sergi ve festivallere katılımıyla başla-

yan ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin tanıtım faaliyetlerinde kullanılan kültürel unsurların seçimi ve değerlendirilmesindeki değişim ele alınmış, sergi ve festivallere katılımın, ürün pazarlama ve teknolojik üstünlükten kadim medeniyete sahip olma ve kültürel zenginlikleri tanıtmaya dönüşme süreci ortaya konulmuştur. Elde edilen veriler Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinin taranması, ilgili dönemdeki seçilen sergilerle ilgili basın taramasında tespit edilen *Cumhuriyet*, *Ulus* ve *Akşam* gazetelerindeki haberlerin incelenmesi ile sergi ve festivallerle ilgili yayımlanmış olan literatürün değerlendirilmesi sonucunda tespit edilmiştir.

19. yüzyılın ortalarından itibaren hammadde ve pazar arayışının Almanya'nın da rekabete girmesiyle şiddetlenmesi sergi ve festivallerin önemini arttırmış, Avrupa'nın ilk uluslararası sergisi İngiltere'de yapılmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında sahip olduğu sanayi ürünleri ve teknolojiyi tanıtmak ve pazarlamak amacıyla düzenlenen ilk sergi 1 Mayıs-11 Ekim 1851 tarihleri arasında Londra Hyde Park'ta düzenlenen Londra Uluslararası Sergisi olmuştur (Işıklı vd. 2008a: 17-18). Sergi ve festivaller ürün tanıtımı ve pazarlamasının yanı sıra ülkeler arası diplomatik ilişkilerin de ifade edildiği birer politik yapıya da dönüşmüştür. Bu bağlamda rekabet içinde olan ülkeler ile iyi ilişkiler kurmak isteyen veya müttefiklik bağı içinde bulunan ülkeler bu tür organizasyonlara katılım göstermeye başlamıştır. Osmanlı Devleti de hem tarım ve sanayi alanındaki hammadde kaynaklarını tanıtmak ve limanlarındaki ticareti canlı tutmak amacıyla bu sergilere katılmış hem de politik davranarak müttefiklik ilişkisi çerçevesinde hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1851 yılında İngiltere'de düzenlenen Avrupa'nın ilk sergisine ve 1855 yılındaki Paris sergisine katılmasında Kırım Savaşı'nda bu devletlerle olan müttefiklik ilişkisi daha ön planda olmuştur. Osmanlı Devleti, oryantalist bakışın da etkisiyle bu sergilerde uluslararası üne sahip olan Hereke, Uşak, Gördes halıları, Çanakkale seramiği ve Kütahya çinisi ile ahşap, altın ve gümüş işlemeli el yapımı eşyaları, ihraç edebileceği ürün olarak tanıtmıştır (Önsoy 1983: 195-203).

Osmanlı Devleti daha sonraki yıllarda 1862 Londra, 1867 Paris, 1873 Viyana, 1892 Filibe, 1893 Chicago ve 1900 Paris sergilerine katılmıştır (Akçura 2009: 38, Ergüney vd. 2015: 224-240). Bunlardan 1867 Paris ve 1893 Chicago sergileri Osmanlı padişahlarının etkisinin olmasından dolayı öne çıkmaktadır. 1867 Paris sergisine, ilk defa Avrupa'ya yurt dışı gezisiyle giden Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz'in katılımı bu serginin önemini arttırmıştır. Sergide III. Napolyon'un şeref konuğu olan Sultan Abdülaziz büyük bir heyet ile sergiye katılarak Osmanlı'nın ihtişamını göstermek istemiştir (Arca 2008: 7-29, Işıklı vd. 2008b: 31-75). 1893 Chicago sergisine ise II. Abdülhamit damgasını vurmuştur. Millî sanayi, millî banka kurma çabaları içinde olan Osmanlı'nın sanayi ürünlerinin tanıtılmaya çalışıldığı bu sergide Batı'nın Osmanlı algısını değiştirmeyi amaçlayan bir fotoğraf sergisi hazırlanmış, II. Abdülhamit'in özel fotoğraf koleksiyonundan Osmanlı'nın çeşitli mekânlarına dair fotoğraflar albümü sergilendikten sonra Chicago National Library'e hediye edilmiştir (Kazgan 1984: 63-65, Nazır 2009: 185, Yılmaz 2005).

Osmanlı Devleti, Avrupa'da düzenlenen bu sergi ve festivallerde hem ülkedeki sanayileşme girişimlerinin sonuçlarını göstermek, tarımsal endüstrinin ve dokuma sektörünün kalitesini sergilemek istemiş hem de Avrupa'nın oryantalist bakış açısını değiştirebilmek ve Osmanlı kültürünün zenginliğini anlatabilmek amacını gütmüştür (Çelik 2004). Bu sebeple Osmanlı sergileri bir hayli ilgi görmüş, pazar arayışındaki Avrupalı tüccarlar için de hammadde kaynağı olan Anadolu coğrafyası yeniden yatırıma açılmıştır. Bu sergilerde Avrupa dokuma sektörünün ilgi duyduğu Hereke halılarının hem kültürel hem de sanayi ürünü olarak ön planda olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra sergi

ve festivallere katılımlarda politik tutum ve dış politik gelişmelerin de etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Atatürk Dönemi

Osmanlı Devleti bürokrasisini kurumsal bağlamda sürdüren, Cumhuriyetin kuruluş dönemi olarak da tanımlanan Atatürk döneminde yurt dışı sergi ve festivallere katılım devam ettirilmiştir. İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde ulusal ve uluslararası sergilere katılımın sürdürülmesi, yerli hammaddeler ile üretilen ürünlerin önemli ticaret merkezi olan yerlerde sergilenmesi kararlaştırılmıştır (İnan 1989: 43). Atatürk döneminde sergilere katılımın ilk amacı yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin tanınırlığını arttırmak, ekonomik ilişkileri geliştirmek olmuştur. Bu amaçla kurumların yurt dışı sergilere katılması, bu sergilerde ülkeye tahsis edilen ve pavyon adı verilen yapıları ziyaret etmesi ve incelemelerde bulunmasına dikkat edilmiştir. 1925 yılında Paris’te düzenlenen sergide halı, kilim, el dokuma işleri, üzüm ve incir gibi tarım ürünleriyle bir pavyon açan Türkiye’nin, yabancı bir mimar tarafından düzenlenen bir pavyonda ürün sergilemesi millî hisleri temsil etmediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Işıklı vd. 2008a: 97).

Türk pavyonunun yabancı mimarlar tarafından düzenlenmiş olması ve millî kültürü yansıtmadığına dair eleştiriler dikkate alınmış, 1931 yılında Budapeşte’de düzenlenen sergide Türk mimar görevlendirilmiştir. Mimar Sedat Hakkı (Eldem) tarafından düzenlenen sergi Türk mimarisinden esinlenerek düzenlenmiş ve sergide en çok beğeniyi alan pavyon olmuştur. Dönemin Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Merkez Müdürü Vedat Nedim (Tör) bu başarının sırrını pavyonun Batılı malzemelerle fakat Türk düşüncesine göre düzenlenmesine bağlamıştır (Eldem 1931: 187, Tör 1932: 1-2).

Uluslararası sergilerde Türkiye’nin kendi kültür unsurları ve ürünlerinin ön planda olmasının ilgi görmesi üzerine 1932 yılında Leipzig’de düzenlenen sergide Türkiye Cumhuriyeti’ni tanıtan yazılı panoların da kullanıldığı görülmektedir. Bu sergide Mustafa Kemal (Atatürk)’e ait bir büst konulmuş ve büstün etrafına Cumhuriyet’in niteliklerini vurgulayan “Fessiz Haremsiz ve Sultansız Türkiye” ve buna benzer yazılı levhalar konulmuştur. Âdem ve Havva’nın cennetten kovulmasını tasvir eden bir tabloda elma yerine incir kullanılması ve tablonun altına “Havva anamız Âdem babamızı cennet elmasıyla değil Aydın inciriyle baştan çıkardı!” yazısının konulması Alman gazetelerine de konu olmuştur. 1932 yılındaki bu sergiye Türkiye gıda ve el işlemleri ağırlıklı ürünlerle katılmışsa da Atatürk büstü ve yeni Türkiye’ye vurgu yapan levhalarda ideolojik propagandanın da eklendiğini göstermiştir. Bu sergide kullanılan uygulama aynı yıl Milano ve Paris’te düzenlenen sergilerde de devam ettirilmiştir (DABCA: 30.18.01.02/26.16.002, Tör 1976: 15-17).

1932 yılında Milano ve Paris’te düzenlenen sergilerde hem yeni ülkenin ideolojisi ve kurucusu anlatılmaya çalışılmış hem de tarıma dayalı sanayi ürünleri ve dokuma sektöründeki ürünler alıcılarıyla buluşturulmuştur. İncir, üzüm, tütün, fındık, zeytinyağı, orman ürünleri deri ürünleri ve Hereke halıları tarım ve hayvancılığa dayalı Türk sanayisinin gelişmekte olduğu izlenimini vermiş, bu değerlendirme Fransız gazetelerinde yer almıştır. Bu ürünlerin ilgi görmesi üzerine daha sonraki İtalya’nın Bari şehri ile Brüksel, Tel Aviv ve Şam’da düzenlenen sergilerde şarap ve likör gibi tarıma dayalı işlenmiş sanayi ürünleri, özellikle Türk tütününden üretilen sigaralar levhalarda sergilenmiş hatta Türk ürünlerinin ihraç edildiği ülkeleri gösteren bir panoyla Türkiye’nin sanayide elde ettiği ilerlemeye dikkat çekilmiştir (*Cumhuriyet* 28 Nisan 1932: 1, *Cumhuriyet* 1 Mayıs 1932: 1, *Cumhuriyet* 16 Mayıs 1932: 1, *Cumhuriyet* 31 Mayıs 1932: 2).

Türkiye'nin katıldığı bu uluslararası sergilerden edindiği tecrübe ile İzmir'de uluslararası bir sergi kurulmuştur. Aslında 1927 yılında "Yerli Malları Sergisi" adıyla başlayan ve bu isimle her yıl faaliyet gösteren sergi 1933 yılında Dokuz Eylül Panayırı, 1935 yılında İzmir Uluslararası Dokuz Eylül Panayırı adını almıştır. 1936 yılında İzmir Uluslararası Sergisi adıyla her yıl düzenlenen sergi birçok ülkeyi konuk etmiş, Türkiye'nin tanıtımına katkıda bulunmuştur (Akçura 2009: 91, Kaya 2016: 12-29).

1938 yılında katılım sağlanan Belgrad ve Selanik sergileri Atatürk döneminin son sergileri olmuştur. Bu sergilerde incir, üzüm ve fındık başta olmak üzere tarım ürünleri; dokumacılığın gelişimin gösteren yünlü, pamuklu ve ipekli kumaşlar; kauçuk, deri, cam, kâğıt ve alüminyum gibi endüstriyel ürünler ile sigara daha çok ön plana çıkarılmıştır. Aynı şekilde Selanik sergisinde de Türkiye'nin demiryollarında kat ettiği mesafe vurgulanmış ve beğeni almıştır (DABCA: 30.18.1.2/84.72.13, Işıklı 2008a: 147-148, *Cumhuriyet* 16 Eylül 1938: 1).

Atatürk dönemi uluslararası sergilerinde Cumhuriyet'in iktisadî başarıları, gelişme süreci ve ülkenin çağdaş bir temele dayandığını anlatan semboller ve fotoğraflar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, katılım sağlanan bu sergiler "Türk Haftası" adı altında bir dizi tanıtım faaliyetlerinin yapılmasına dair tecrübelerle imkân sağlamıştır. Türk kültürünün, müziğinin, sanatının ve tarihinin zenginliğinin tanıtılması organize edilmiştir. Türk Haftaları temasıyla düzenlenen bu etkinliklerde sergilenmek üzere müzelerde bulunan minyatürler ve buna bağlı eserler, kılıç kalkan ve miğfer gibi savaş aletleri sigortalı olarak sergilere gönderilmiştir. Yurt dışında yaşayan Türkler tarafından kurulan dostluk cemiyetleri vasıtasıyla düzenlenecek olan "Türk Haftası" etkinlikleri ile Türk kültürüne ait eserlerin sergilenmesi planlanmıştır. Bu bağlamda yapılan ilk faaliyet 1931 yılında Londra'da gerçekleşmiştir (DABCA: 030.18/15.80.02, DABCA: 030.10/267.801.11).

"Türk Haftası" etkinliklerinden biri de 1935 yılı Şubat ve Mart aylarında Moskova'da düzenlenen etkinlik olmuştur. Müzik, resim ve sinema eserlerinin sergilendiği "Türk Haftası"na Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, İstanbul Konservatuvarı ve Ankara Orkestrası'ndan müzisyenler katılmıştır. Etkinliğe katılacak sanat ve bilim adamlarından oluşan heyet belirlendikten sonra heyet başkanlığına Reşat Nuri (Güntekin) Bey getirilmiştir. "Türk Haftası"na katılan Cemal Reşit (Rey) Bey de etkinlikte *Anadolu Dans Havaları*, *Bebek Orkestrası* ve *Karagöz* adlı bestelerinin ve diğer Türk bestekâr ve sanatkârların eserlerinin icra edilmesini istemiştir (Başkaya 2017: 58-60, DABCA: 490.01/2017.24.2).

İnönü Dönemi

İsmet İnönü döneminde sergi ve festivallere katılım sürdürülmüş özellikle II. Dünya Savaşı'nın işaretlerini verdiği bir dönemde Türkiye'nin uluslararası organizasyonlara katılımda dış politik gerekçeler etkili olmuştur. Bu dönemde dikkat çeken faaliyet Amerika'nın propaganda amaçlı düzenlediği 1939 New York Sergisi'dir. Türkiye, 15 yıllık Cumhuriyet'i bütün dünyaya doğru bir şekilde tanıtmak ve ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla New York Dünya Sergisine "Yarının Türkiye'si" sloganıyla katılma kararı almıştır (DABCA: 30.18.01.02/84.76.14, *Cumhuriyet* 26 Kasım 1937: 1, Sönmez 2015: 296-319). Sergi yöneticisi Vedat Nedim Tör sergiye katılım sebebini: "Amerika'da savaşçı, fanatik, otokratik, medeniyet düşmanı, haremli, acayip kıyafetli bilinen hatta renginden bile şüphe edilen Türk toplumunu yeni rejimin ışığı altında göstermek" sözleriyle ifade etmiştir (Tör 1976: 44). Bu resmî açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Türk kimliği ve kültürünün Orta Doğu, Arap ve Fars kültürü ile aynı olduğuna dair genel

kabul gören yanlış algıdan duyulan rahatsızlık sergiye katılım kararında önemli bir etken olmuştur.

Dünyayı etkisi altına alan ekonomik buhrandan sonra ABD'nin kuruluşunun 150. yılı sebebiyle New York'ta bir uluslararası sergi düzenlenme kararı alınmış, bu serginin hazırlıkları 1936 yılından itibaren başlamıştır. Serginin açılış törenine Amerika'da yaşayan Türkler arasından seçilen 50 kişilik bir kafile katılmıştır. Bu kafilenin seçilmesinde Amerikalıların yanlış Türk algısı etkili olmuştur. Türklerin siyah, esmer derili olduğuna dair algının kırılması amacıyla kafileye sadece uzun boylu ve açık tenli kadın ve erkekler seçilmiş, kadınların bir kısmına millî kıyafetler giydirilmiştir (DABCA: 30.01/5.22.7, Yalman 1939: 1, Atay 1939a: 1).

Türk sergisinin düzenlenmesinde önceki yıllardaki eleştiriler dikkate alınarak Türk mimar ve dekoratörler görevlendirilmiştir. Sergide teşhir edilmek için 1937 yılında düzenlenen Türk Tarih Kongresi'ndeki eserler ve Topkapı Sarayı Türk ve İslam Müzesindeki tezhip, cilt, minyatür, yazı ve nakış gibi Türk kültürüne ait unsurların gönderilmesi istenmiştir. Eski ve yeni Türk elbiselerinin tanıtılması için sergide görev alacak kızların Türk kültürüne uygun kıyafetleri giymesi kararlaştırılmış (Fotoğraf 1), İstanbul Akşam Kız Sanat Okulu tarafından Anadolu'dan toplanıp modernize edilen kıyafetler büyük ilgi görmüştür (*Akşam* 9 Ağustos 1938: 2, *Akşam* 23 Ağustos 1939: 1).

Türkiye daha önceki dönemdeki sergilerin aksine burada mimariden sanata, mutfak kültüründen giyim kuşama kadar Türk kültürünün bütün unsurlarını sergilemeyi amaçlamıştır. Sergiye, devlet pavyonu ve Türk sitesi olmak üzere iki mekân ile katılan Türkiye bir de Türk çeşmesi inşa ederek kültürel ve millî kimliğiyle öne çıkmıştır. Kültürün eski ve köklü olmasının gösterilmesiyle Türkiye'nin zenginliği vurgulanmıştır. Bu sebeple bugüne kadar kullanılan geleneksel gıda ürünlerinin yanı sıra Anadolu medeniyetlerini içeren ve Türk tarihinden kesitler sunan fotoğraflar kullanılmıştır. Ayrıca deri, çini, seramik, tezhip, minyatür, sedef, bakır ve oyma eserler derlenerek Anadolu, Selçuklu ve Osmanlı dönemleri açısından tasnif edilmiştir (DABCA: 30.18.01.02/85.111.15, *Ulus* 18 Şubat 1939, Eldem 1939: 153).

Devlet pavyonunda Anadolu medeniyetlerine ait eserler sergilenmiştir. Atatürk'ün fotoğrafları ile birlikte Cumhuriyet'in çok kültürlülüğüne, medeniyetlerin beşiği Anadolu'da bu eserlerin korunması üzerinden Türk Devleti'nin hoşgörüsü ve barışçıl yaklaşımına vurgu yapan fotoğraflar kullanılmıştır. Ayrıca bu pavyonda oryantalist bakış açısına dayanan kadın ve harem eşleştirmesini yıkmak için Atatürk'ün kadınlar ile ilgili sözlerinden oluşan tablolar üzerinden Türk kültüründe kadına verilen değer ile Türk kadınının kazandığı haklar ve bu konuda gerçekleştirilen inkılaplar fotoğraflanmıştır. Çeşitli meslek gruplarında çalışan kadınların fotoğrafları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılı yüzü ortaya konmaya çalışılmıştır (Atay 1939b: 1, *Ulus* 2 Temmuz 1939: 2).

Türk sitesi ise Türk kültürünün maddi unsurları üzerinden kurgulanmış, dükkânların birleştiği meydana havuzlu bir avlu inşa edilmiştir. Binanın içinde ve dışında kullanılan havuz taşından sebile, kemerlerden saçaklara ve çeşmeye kadar bütün unsurlar Topkapı Sarayı ve tarihî eserlerden bire bir kopya edilmiştir (Fotoğraf 2). Dükkânlarda Hereke halı ve seccadesi, Kütahya çinisi, Erzurum ve Eskişehir'den lületaşı, kehribar taş ürünleri ile Kızılay, Kız Sanat Mektebi ve Kadınları Esirgeme Derneğinin çeyizlik ürünleri olan gümüş ve altın el işleri satılmıştır. Türk lokumu dikkat çeken ürünlerden olmuş, dönemin meşhur şekerleme ve lokumcusu Hacı Bekirzâde Muhittin bizzat tezgâha geçerek ürünün tanıtımını yapmıştır (Eldem 1939: 153-154, *Ulus* 18 Şubat 1939: 1). Türk kültürüne ait dokuma ürünlerinin satışında iki eleştiri yapılmıştır. Bunlardan biri halı dokuyan kızları gösteren fotoğraf yerine tezgâhta halı dokuyan iki genç kızın geti-

rilmesinin daha uygun olacağı, diğeri de Hereke halılarındaki desenlerin İran halısı taklidi olmuş olmasıdır (Tör 1976: 45-46, Esnel 1999: 68, Sönmez 2015: 312).

Türk sitesinin birinci katı kültürel ticari ürünler için dükkânlara, ikinci katı ise Türk kültürüne ait unsurların sergilenmesine ayrılmıştır. Burada İstanbul, Ankara ve Konya etnografya müzelerinden getirilen oyma kapılar, 13. ve 17. yüzyıla ait Kur'an sandıkları ve benzeri tarihî eserler Türk sanatları sergisinde sergilenmiştir (*Ulus* 8 Ağustos 1939: 1, Esnel 1999: 67). Ayrıca Türk sivil, dinî ve askerî mimarisinin örneklerinin sergilendiği resim ve krokilerden oluşan Türk mimarî sergisi ile de Türk kültürünün maddi örnekleri sergilenmiştir. Bu serginin dışında meydana yapılan çinilerle süslenmiş Türk çeşmesi de ilgi görmüştür (Fotoğraf 3). Çeşme, İstanbul'daki tarihî çeşmelerden örneklerle yapılmış böylece Türk çinisinin tanıtılması amaçlanmıştır (Eldem 1939: 153-154, Sönmez 2015: 313-314).

Türk kültürünün uluslararası tanınırlığı olan ürünü Türk kahvesi ayrıca sunumuna önem verilen kültür unsuru olmuştur. Türk kahvesi için ayrılan bölümün duvarları serginin sanat danışmanı Abidin Dino tarafından İstanbul semtleri temalı 30 adet Fikret Mualla resmiyle süslenmiştir. Türk kahvesi bölümü Amerika'da yaşayan Türklerin olduğu kadar Osmanlı tebaası olup Amerika'ya gelen Ermeni, Rum ve Yahudiler tarafından en sık ziyaret edilen pavyon olmuş, kahvenin Türk kültürünün birleştiren bir unsuru olduğu görülmüştür (Dino vd. 2006: 80-84, Tör 1976: 45). Kahvenin yanı sıra Türk kültürünün önemli bir diğer unsuru olan Türk mutfağı da sergideki önemli bölümlerden olmuştur. Ayyıldız isimli lokantada geleneksel Türk mutfağından seçmeler şeklinde Türk usulü çorbalardan kebablara, sulu yemeklerden mezelere, baklavadan reçele Türk ezgileri eşliğinde geniş bir ürün sunumu yapılmıştır (Sönmez 2015: 316-317).

"Yarının Türkiye'si" temalı bu faaliyet, İnönü döneminin en önemli sergisi olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi yurt dışında sergilerin düzenlenme sayısını düşürdüğü gibi Türkiye'de de benzer şekilde organize edilen sergilere katılımı azaltmıştır. Ancak Atatürk döneminden itibaren sergilerde ticari de olsa tanıtım da olsa Türk kültürüne ait mimarî, dokuma ve diğer maddi unsurlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

Menderes Dönemi

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş sürecinde ülkeler arasında ideolojik kamplaşmalar sebebiyle uluslararası sergilerin de bu bölünmeye göre yapıldığı bir dönem başlamıştır. Türkiye, Demokrat Parti iktidarıyla birlikte Amerika taraftarı blokta yer almış olduğundan Amerika ile ilişkilerin geliştirmesinin öncelikli amaç olduğu görülmüştür. Bu süreçte dostluk dernekleri ve cemiyetleri kültür etkinliklerinin önemli aracı kurumu olmuş, bu bağlamda kurulan dernek ve cemiyetler "Türk Haftası" gibi kültürel organizasyonlar düzenlemiştir. Turizm Bakanlığı çerçevesinde ve desteğinde yapılan bu faaliyetler arasında en önemlisi Amerikan-Türk Folklor Birliğinin 1956 yılında yaptığı davet olmuştur (DABCA: 30.1.0/6.30.25).

Amerikan-Türk Folklor Birliği, Türk millî oyunlarının Amerika'da etki bırakacağı düşüncesiyle planladıkları faaliyetlerine Türk hükümetinin de desteğini istemiştir (Fotoğraf 4). Amerikan-Türk Folklor Birliği kuruluş gerekçesi olarak dünya folkloru üzerine yaptıkları incelemeler sonucunda Türk folklorunun zenginlik, orijinallik, klasiklik ve çekicilik bağlamında birçok ülke folklorundan daha ileride olmasını göstermiştir. Amerika'ya gelen özellikle İspanya, Hint, İngiltere, Japonya, Yugoslavya folklor ekiplerinin başarılarının toplumun ilgisini çekmesi üzerine hükümetleri tarafından desteklendikleri belirtilerek Türk folklor ekibinin de bu ülkelerden daha iyi başarı göstereceği ve ülkenin kültürünün tanıtılmasına katkıda bulunacağı vurgulanmıştır (DABCA: 30.1.0/6.30.25-2).

Anlaşılabileceği üzere, resmî yazışma ve belgelerde “folklor” ifadesi darlaştırılmış biçimde “halk oyunu” anlamında kullanılmıştır. Amerikan-Türk Folklor Birliği, Amerika’da düzenlenecek olan festivale Türk folklor (halk oyunları) ekiplerinin getirilmesini, bu ekiplerin modern danslar ile folklorik oyunların müziklerinin de modern müzik aletleriyle geliştirilerek yeniden yorumlanmasını teklif etmiştir. Ayrıca halk oyunları ekiplerinin yanı sıra güreş gösterisi ve Mehter Takımının da bir düzenlemeyle sahneye alınabileceği teklif edilmiş, bütün bu faaliyetler için Turizm Genel Müdürlüğü’nün yasayla kullandığı tanıtımlara destek verilmesi kararına dayanarak Türk hükümetinden yardım talebinde bulunmuştur (DABCA: 30.1.0/6.30.25-3).

Türk halk oyunları ekipleri ile kültürün çeşitliliği tanıtılacağı için her bölgeden bir oyun ekibinin gelmesi planlanmıştır. Bu amaçla Erzurum, Trabzon, Balıkesir, Kars, Bursa, İstanbul (köçekçe) ve son olarak da Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Trakya ve Konya yörelerinin birinden seçilecek ekiplerin katılması istenmiştir. Klasik müzik ekibinde keman, kemençe, kanun, tanbur, ney, klarnet ve darbukanın; halk oyunları ekiplerinin müzik ekibinde de saz, cura, bağlama, Karadeniz kemençesi, Kars akordeon, zurna ve davulun kesinlikle bulunması istenmiştir (DABCA: 30.1.0/6.30.25-4).

Menderes dönemindeki önemli bir etkinlik olan Amerikan-Türk Folklor Birliğinin faaliyetinde halk oyunları ekiplerinin yöresel oyunlarının modern danslar ile geliştirilmiş bir koreografi ile sahneye çıkmasını istenmesi tartışılmıştır. Aynı şekilde yöresel çalgıların da modern sazlar ile desteklenmesi fikri de tartışmaya sebep olmuştur. Ancak bu faaliyetin sivil toplum kuruluşu tarafından yapılmış olması sebebiyle Türkiye sadece maddi destekte bulunmuştur.

Menderes döneminden sonra Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki “Türk Haftası” veya “Türk Günleri” etkinliklerinin artık daha fazla kültürel unsurların tanıtılmasına doğru eğilim gösterdiği görülmüştür. 1960’lı yıllardan itibaren ülkeler düzenledikleri etkinliklerde daha çok etnografik unsurlara dikkat çekmeye başlamışlardır. Türkiye’de, Kültür Bakanlığı kurulmadan önce müzelerin bağlı olduğu kurum olduğu için, Millî Eğitim Bakanlığının da organizasyona dâhil olması, kültürel unsurların seçimi ve Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki eserlerin sergilenmesi faaliyetlerinin kurumlar tarafından resmi düzeyde önemsenmeye başladığını göstermiştir.

1967 yılında İsviçre’nin Zürih şehrinde Türk Folklor ve Etnografyası Sergisi düzenlenmesi kararı alınarak Millî Eğitim Bakanlığı’nın sergide gösterilecek kültürel unsurları tespit etmesi için kararname hazırlanmıştır (DABCA: 30.18.1.2./204.18.11). Bu kararnameye dayanılarak İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi’nden 118 ve Türk İslam Eserleri Müzesi’nden 22 parça, Ankara Etnografya Müzesi’nden 62 ve Konya Müzesi’nden de 14 parça eserin sigortalanarak gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu eserlerden bir kısmı giyim kuşam parçaları olan bindallıdan kadın mantosuna, işlemeli kumaşlardan üç eteğe, üzeri işlemeli ipek kumaşlardan şallara günlük giyim eşyalarından oluşmuştur. Türk kültürünün önemli bir unsuru olan kahve ve kahve içme ritüelini temsilen ceviz ağacından kahve kutusu, kahve değirmeni soğutma tahtası ile günlük hayatı temsil eden ceviz ağacından dibek, ateş körüğü, üzeri sedef işlemeli takunya, pirinçten yapılmış divit ve hokka, seccade gibi unsurlar seçilmiştir. Burada sergi için seçilen, diğer sergilerden farklı olarak, en alışılmadık kültürel unsur ise geleneksel Türk halk tiyatrosuna ait 11 parça Karagöz figürü ile 19 parça Karagöz çeyiz halayı olmuştur (DABCA: 30.18.1.2./204.18.11-11).

Yurt dışı kültürel etkinliklerde Türk kültürüne ait unsurların kullanımı özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında değişime uğramış, ticari bağlamda değerlendirilen bu kültürel unsurlar kimliğin eskiliğine ve medeniyetin köklülüğüne vurgu için kullanılmaya baş-

lamıştır. Ancak değerlendirilmesi gereken kültürel unsurların İktisat Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı yetki alanında olması karmaşaya sebep olmuştur. Bu sebeple Turizm Bakanlığı içerisinde genel müdürlük olan Kültür İşleri'nin 1971 yılında Talât Halman'ın atandığı Kültür Bakanlığı'na dönüşmesiyle daha programlı bir hâle gelmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da yaygınlaşan sergilere katılımı ile başlayan Türk kültürüne ait unsurların sergilenmesi faaliyetleri bu dönemde ticari bir emtia olarak kurgulanmış ve ihracat maddesi olarak sergilenmiştir. Avrupa'nın oryantalist bakış açısı içerisinde sergilenen ipek kumaşlar ve Hereke halısı gibi uluslararası üne sahip ürünler ihraç hammadde olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti bu tür sergilere bir taraftan da politik bir anlam yüklemiş ise de sergilere katılım arttıkça kültürel unsurlara olan bakış açısı da değişmeye başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla uluslararası sergilere katılım devam ettirilmiş ancak özellikle Atatürk döneminde öncelikle Cumhuriyet'in kazanımlarının tanıtımı ve Türk kültür unsurlarının Batı kültür unsurlarıyla olan uyumu ifade edilmeye çalışılmıştır. "Türk Haftası" etkinliklerinde Batı müzik enstrümanlarıyla Türk bestelerinin icrası, geleneksel kadın kıyafetlerinin modern tarzda yorumlanarak sergilenmesi yeni Cumhuriyet'in Batılı yüzünü gösterme çabası olarak görülmektedir. Bu sebeple katılım sağlanan sergilerde ağırlıklı olarak Cumhuriyet dönemindeki iktisadi ve toplumsal kazanımlar vurgulanmıştır.

Atatürk döneminde yapılan sergi faaliyetlerinden ve eleştirilerden ders çıkarıldığı, İnönü döneminin en önemli etkinliği olan New York Dünya Sergisi'nde ortaya konmuştur. Burada Türk heyetinin iki pavyon inşa ederek ticari emtia ile kültürel unsurları birbirinden ayırdığı görülmüştür. Devlet pavyonunda inkılaplar ve Cumhuriyet'in kat ettiği mesafe, fotoğraflar ve ürünlerle anlatılmıştır. Türk sitesinde ise Türk kültürünün maddi unsuru olan mimari örnekler sunulmuştur. Sitenin Topkapı Sarayı'nın bir benzeri olarak inşa edilmiş olması, Türk kahvesi için ayrıca bir mekânın tasarlanması ve kahve içme ritüelinin yaşatılması, Ayyıldız lokantasında geleneksel Türk mutfağının sunulması ve Türk lokumu için ayrı bir yer açılması önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca geleneksel giyim kuşam ürünlerinden çeyiz ürünlerine, Anadolu'nun çeşitli yörelerinden kadın kıyafetlerinin sergilenmesi kültürel unsurlar konusunda daha profesyonel bakış açısının sağlanmaya başladığını göstermiştir.

Menderes döneminde dünyanın içinde bulunduğu Soğuk Savaş ikliminin etkisi görülmüştür. Belirli kutuplar içerisindeki ülkeler, dostluk cemiyetleri ve dernekleri üzerinden kültür faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Amerikan-Türk Folklor Birliğinin halk oyunları yarışması üzerinden kültürel öğeleri tanıtım faaliyeti önemli bir girişim olmuştur. Burada da ilk dönemlerde olduğu gibi geleneksel oyunların, kıyafetlerin ve müzik aletlerinin modern aletler, figürler ve koreografiyle birlikte sunulmaya çalışılması da eleştiri konusu olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren ülkeler arasında folklorik ve etnografik unsurların tanıtımının daha ön plana çıktığı görülmüştür. Bu dönemde müzik, giyim kuşam gibi kültürel unsurlar bir gösteri malzemesi olarak değil, ülkenin kültürünün ne kadar eski ve köklü olduğunun gösterilmesi bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de Türk kültür unsurlarının kurumsal bağlamda derlenip toparlanacağı bir sistemin olmamasından dolayı iktisadi veya turizm materyali olarak kullanılan unsurlar ticari emtia olarak da değerlendirilmiştir. 1971 yılında Kültür Bakanlığının kurulması ile Türk kültürüne ait unsurların sergilenmesinden önce korunması, yaşatılması ve gele-

cek nesle aktarılması daha profesyonel bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet döneminde katılım sağlanan uluslararası sergilerde Türk kültürünün unsurları iki uygulamada yanlış kullanılmıştır. Bunlardan ilki Hereke halısı gibi kültürel ürünlerin oryantalist bakış etkisiyle ticari emtia yani ihraç edilebilecek mal olarak tasnif edilmesidir. 1939 New York Sergisi'nde de ticari kaygılarla Hereke halılarında İran motiflerinin kullanılması yerli ve yabancı uzmanlar tarafından eleştirilmiştir. İkinci yanlış uygulama ise Türk kültürünün en önemli unsurlarından geleneksel giyim kuşam ürünlerinin Cumhuriyet'in modern yüzünü göstermek amacıyla "eski", "kötü" veya "terk edilmiş" olarak sunulmuş olmasıdır. Atatürk, İnönü ve Menderes dönemlerinde bu bakış açısı hâkim olduğundan dolayı Anadolu'dan derlenmiş olan geleneksel kıyafetlerin kadınların sosyal, kültürel ve hukuki bağlamdaki gelişimini anlatmak amacıyla modernize edilerek sunulduğu görülmüştür.

Kültür Bakanlığının kurulmasından sonra Türk kültürüne ait unsurlar Apollon Tapınağı'ndan Nemrut Heykelleri'ne, Ayasofya Camii'nden Galata Kulesi'ne, Dolmabahçe Sarayı'ndan İshak Paşa Sarayı'na bütün maddi kültür unsurları aynı kültür dairesinde ele alınmıştır. Geleneksel Türk mutfağından Türk kahvesine kadar ürünler, yeme ve içme ritüelleriyle birlikte, bindallı ve üç etekten çeyiz eşyaları dâhil tüm kıyafetler kullanım yerleri belirtilerek bağlamlarında tanıtılmaya başlanmıştır. Geleneksel Türk halk tiyatrosu içinde yer alan Karagöz oyunlarının baş figürü olan Karagöz'ün ve diğer figürlerinin teşhiri de Türk gölge sanatının geçmişten günümüze kadar ne kadar önemli bir kültürel bir miras olarak görüldüğünün önemli bir göstergesidir

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri;

DABCA: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

DABCA: 30.18.1.2./204.18.11

DABCA:30.18.01.02/26.16.002

DABCA: 030.18/15.80.02,

DABCA: 030.10/267.801.11

DABCA:490.01/2017.24.2

DABCA:30.18.01.02/84.76.14

DABCA:30.01/5.22.7

DABCA:30.18.01.02/85.111.15

DABCA:30.1.0/6.30.25

Kitaplar ve Makaleler

Akçura, Gökhan. *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını, 2009.

Akşam Gazetesi, "Sergi için TTK'dan alınacak eserler hakkında", 9 Ağustos 1938, s.2.

Akşam Gazetesi, "Kız Sanat Okulu Öğrencilerinin Kıyafetleri Hakkında", 23 Ağustos 1939, s.1.

Atay, Neşet Halil. "Büyük Serginin Açılış Gününde", *Ulus Gazetesi* 5 Haziran 1939a, s.1.

Atay, Neşet Halil. "Birleşik Amerika'da Demokrasi Sergisi ve Türkiye Pavyonu", *Ulus Gazetesi* 6 Haziran 1939b, s.1.

Başkaya, Muzaffer. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Dış Ülkelerde Yürüttüğü Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri", *History Studies*, Volume 9, Issue 1, March 2017: 47-63.

CumhuriyetGazetesi, "Belgrad ve Selanik Sergileri Hakkında", 16 Eylül 1938, s.1.

CumhuriyetGazetesi, "Leipzig Sergisi", 28 Nisan 1932, s.1.

CumhuriyetGazetesi, "Milano Sergisi", 1 Mayıs 1932, s.1.

CumhuriyetGazetesi, "Paris Sergisi", 16 Mayıs 1932, s.1.

CumhuriyetGazetesi, "Türk Pavyonlarını Ziyaret", 31 Mayıs 1932, s.1.

CumhuriyetGazetesi, "Türk Pavyonlarını Ziyaret", 26 Kasım 1937, s.1.

Çelik, Zeynep. *Şarkın Sergilenişi, 19 Yüzyıl Dünya Fuarlarında İslam Mimarisi*. (Çev: Nurettin El Huseyni) İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 2004.

Eldem, Sedat Hakkı. "1939 New York Dünya Sergisinde Türk Pavyonu Projesi", *Arkitekt S:103-104*, 1939: 153-155.

Eldem, Sedat Hakkı. "Peşte Sergisinde Türk Pavyonu", *Mimar*, C:1,S:6, 1931: 143-145.

- Ergüney, Yeşim Duygu ve Pilehvarian, Nuran Kara, "Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", *Megaron*, C:10, S:2, 2015: 224-240.
- Esenel, Mediha. *Geç Kalmış Kitap*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999.
- Işıkli, Aytaç vd. *Fotoğraflarla Türk Fuarçılık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, 2008a.
- Işıkli, Aytaç vd. *Osmanlı ve Avrupalı Yazarların Gözüyle 19. Yüzyıl Fuarlarında Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, 2008b.
- İnan, Afet. *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1989.
- Kaya, Asil. *İzmir Fuarı, Harabeler Üzerinde Cumhuriyet Abidesi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2016.
- Kazgan, Haydar. "Osmanlı Sanayinin Dışa Açılması 1893 Şikago Sergisinde Osmanlı Pavyonu", *Ekonomide Diyalog*, Yıl:2, İstanbul 1984: 60-71.
- Nazır, Bayram. Dersaadet Ticaret Odası Uluslar Arası Sergiler", *History Studies*, C:1, S:1 2009: 179-196.
- Önsoy, Rıfat. Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umum-i Osmani (1863 Osmanlı Sergisi), *Belleten*, C: XLVIII, Sayı:185, Ocak 1983: 195-235.
- Selahattin Bey. *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*. (Çev: Hakan Arca) İstanbul: İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, 2008.
- Sönmez, Cahide Sınmaz. "Yarının Dünyasında Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:15, S:31, 2015: 289-332.
- Tör, Vedat Nedim. *Yıllar Böyle Geçti*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976.
- Ulus Gazetesi*, "Devlet Pavyonu hakkında", 18 Şubat 1939, s.1.
- Ulus Gazetesi*, "Devlet Pavyonu Hakkında", 2 Temmuz 1939, s.1.
- Ulus Gazetesi*, "Türk Sitesi Hakkında", 8 Ağustos 1939.
- Yalman, Ahmet Emin. "Nevyork Türkleri Arasında Yurd Sevgi ve Hasreti", *Akşam Gazetesi*, 14 Mayıs 1939, s.1.
- Yılmaz, Gülgün. "Osmanlı Devleti'nin katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve İane Sergisi", *Sinan Genim'e Armağan*. İstanbul: Ege Yayınları, 2005.
- Fotoğraf 1:** New York Sergisi'nde yer alan eskiden yeniye kadın kıyafetleri Bağlantı: <http://digitalcollections.nysl.org/items/5e66b3e9-19f7-d471-e040-e00a180654d7/?uuiid=5e66b3e9-19f7-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2020)
- Fotoğraf 2:** New York Sergisi'nde Türk Sitesi Bağlantı:<http://digitalcollections.nysl.org/items/5e66b3e9-19f7-d471-e040-e00a180654d7/?uuiid=5e66b3e9-19f7-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2020)
- Fotoğraf 3:** New York Sergisi'nde Türk Sitesi içinde bulunan Türk Çeşmesi (Eldem 1939)
- Fotoğraf 4:** Amerikan-Türk Folklor Birliği davet mektubu (DABCA: 30.1.0/6.30.25)

EKLER

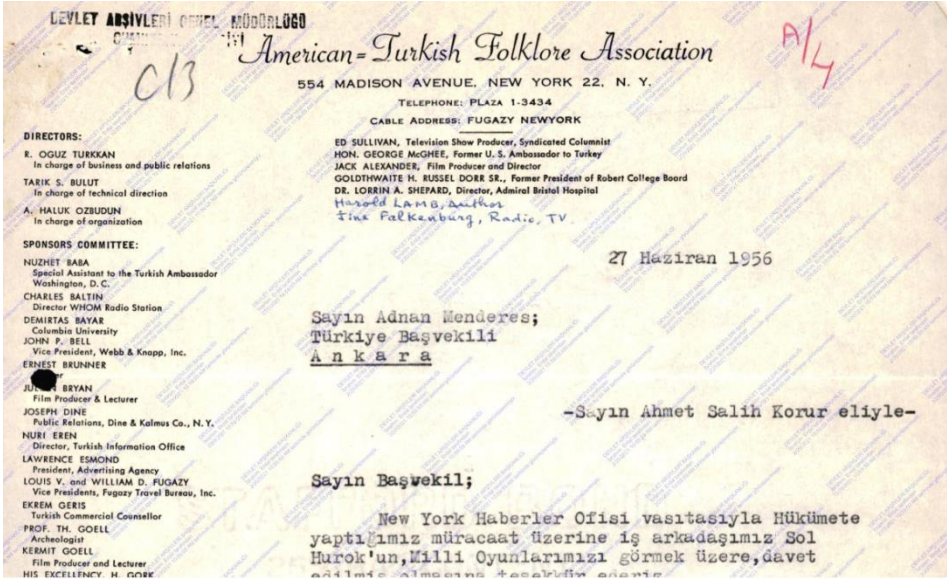
Fotoğraf 1: New York Sergisi'nde yer alan eskiden yeniye kadın kıyafetleri.

Fotoğraf 2: New York Sergisi'nde Türk Sitesi

Fotoğraf 3: New York Sergisi'nde Türk Sitesi içinde bulunan Türk Çeşmesi (Eldem 1939)

Fotoğraf 4: Amerikan-Türk Folklor Birliği davet mektubu (DABCA: 30.1.0/6.30.25)